

RECENSE A REFERÁTY

Maďarská historická věda od r. 1948 do října 1956. Bohatě produkci maďarské historiografie z posledních let byla u nás právem věnována velká pozornost. O význačných dílech pravidelně referoval Historický časopis SAV, vzrůstal i počet přeložených spisů a prohlubovala se také spolupráce na poli vědeckých informací, výměny knih a vzájemných badatelských návštěv. Zde je nutno uvést na prvním místě výzkum prof. Macúrka, který shledal v letech 1949—1951 v budapeštských archívech velké množství bohemik, důležitých pro české dějiny.¹ Před dvěma lety byly zřízeny odbočky naší a maďarské akademie věd v Budapešti a Bratislavě, a to hlavně pro soupis archivního materiálu a ulehčení vědeckých styků.² Nebude proto snad na škodu, povšimneme-li si blíže tvorby maďarských historiků od roku 1948 do října 1956,³ byť jen v hrubých rysech a ve formě bibliografického přehledu.

V r. 1948 byl vytvořen nejvyšší orgán maďarských historiků Vědecká rada, která vypracovala pětiletý plán rozvoje maďarské historie. V něm usměrnila pozornost maďarských historiků na studium dějin třídních bojů, na rolnické a dělnické hnutí, na pokrokové revoluční tradice, především na osvobozenecský boj Rákócziho a revoluci 1848—1849, na otázky habsburské kolonisace a vztah k sousedním národům. V březnu 1949 byla obnovena Maďarská historická společnost a její časopis Századok (Staletí). Na podzim 1949 vznikl Historický ústav (od r. 1951 HÚ akademie věd). Postupně byly také zakládány katedry historie na jednotlivých fakultách (v Budapešti, Debrecíně, Segedíně a Pétkosteli). Vědecká práce se tedy prováděla hlavně na katedrách a v akademii. Neoficiálním jednotícím centrem obou těchto složek byla Maďarská historická společnost, která si vybudovala v posledních letech i řadu odboček v krajích. Zvláštní formou její práce byla tak zvaná putovní zasedání (maď. vándorgyűlések), jež se konala čas od času ve větších venkovských městech. Tato zasedání měla ráz vědeckých konferencí; jejich předmětem byla kromě místní historie i širší historická problematika. Středisky místní historie byla také krajská musea, archivy a vědecké ústavy v některých oblastních centrech. Pro studium dějin dělnického hnutí byla zřízena již v listopadu 1948 zvláštní instituce, Ústav maďarského dělnického hnutí.

Historické práce byly vydávány zejména Maďarskou historickou společností, Historickým ústavem MAV a Ústavem maďarského dělnického hnutí. Vědecké monografie vycházely především v Akadémiai kiadó (Akademické nakladatelství) a částečně také v nakladatelství Művelt nép (Vzdělaný lid), Szikra (Jiskra) a Tankönyvkiadó (Nakladatelství učebnic). Akadémiai kiadó vydávalo knižnici Otázky historické vědy, v níž převládaly drobné studie, vhodné pro širší veřejnost. Művelt nép obstarával Populární edici Maďarské historické společnosti, kde vycházely zvláště populárně vědecké práce středního rozsahu. Pro informaci ciziny byly určeny cizojazyčné edice akademie Studia historica a řada zvláštních otišků z Acta historica. Ústředním orgánem maďarských historiků byl časopis MHS Századok. Vycházel šestkrát ročně v průměrném rozsahu 170 stran. Z toho asi 100 stran bylo věnováno studiím, zbytek dokumentům, zprávám o historii v lidových demokraciích, diskusi, recenzím a bibliografii. MAV vydávala čtyřikrát do roka cizojazyčný časopis Acta historica a dvakrát Zprávy společensko-historické třídy. Pro běžné informace obnovila akademie svůj starý věstník Akadémiai Értesítő (Akademický zpravodaj). Pro nás měl význam i další časopis Akademie, orgán maďarské slavistiky, Studia slavica, řízený akademikem Kniezsovou.

Dobré publikační možnosti měli i mimobudapeštsí historikové. Kromě pravidelných sborníků debrecínské a segedínské university měla historie své pevné místo i v oblastních kulturních časopisech Soproni Szemle, Tiszatáj, Alföld a v edicích, vydávaných krajskými výbory, archivy a jinými institucemi.⁴

A nyní k výsledkům publikační činnosti maďarských historiků. Pro větší přehlednost je probíraná látka rozdělena do těchto celků: a) bibliografie, b) archivní průvodci (soupisy archivních fondů a p.), c) edice pramenů, d) literatura.

a) Bibliografie

Pravidelnou měsíční bibliografii s repertoriem časopisů vydávala Széchényiho knihovna. Seznam nových knih uveřejňovala i univerzitní knihovna v Debrecíně a o přírůstcích zahraniční literatury referovaly zprávy budapeštské knihovny Ervína Szabó a univerzitní knihovny v Pétekosteli. Knihovna akademie informovala ve svém listě vědecké pracovníky o publikační činnosti cizích akademií.⁶

Ze speciálních historických bibliografií byl nejvýznamnější „Úvod do pramenů a literatury maďarských dějin“ (do r. 1825) od Dominika Kosáryho. Obsahoval soupis důležitější literatury a publikovaných pramenů i kritické zhodnocení základních prací. Na ni navazovala „Maďarská historická bibliografie 1825—1867“, zpracovaná kolektivem Historického ústavu MAV pod vedením prof. Tótha, jež podává sice úplnější výčet literatury, ale bez jakýchkoli hodnotících hledisek. Dosud vyšly tři svazky přinášející materiál k politickým, právním, náboženským, kulturním a hospodářským dějinám Uher v daném období. Literaturu k ranému feudalismu obsahovala „Archeologická bibliografie Střední dunajské kotliny od nejstarších dob až po 11. stol.“ V poslední době vznikla knižnice „Maďarská bibliografie literatur lidových demokracií“, kde vyšla zatím Albánsko-maďarská bibliografie od Rudasové a Dardeliho. Pro nás byla nejčtenější Bakosova bibliografie maďarské literatury o Komenském, která obsahovala 901 heslo.⁷

b) Archivní průvodci (soupisy archivních fondů a pod.)

Ve vydávání archivních průvodců vyvinul nejintenzivnější činnost Zemský archiv v Budapešti, který publikoval základní inventáře téměř všech svých hlavních oddělení. Gy. Ember zpracoval archiv uherských ministerstev z let 1848—1849, I. Wellmann archivy uherské a sedmihradské kanceláře, I. Sinkovics a I. Felhővá archivy finanční správy, E. Varga a M. Pardányi soudní archivy, O. Sashegyi archivy z doby absolutismu, B. Botlő regnikolární archiv, I. Bakács archivy šlechtických rodů, spolků a institucí, I. Bálint filmový archiv a O. Paulinyi archiv místopředsedů rady. Z ostatních podniků nutno zaznamenat obsáhlý třísvazkový katalog maďarsky psaných novodobých rukopisů Széchényiho knihovny a Bakácsův popis kesztelyského rodinného archivu Festeticsů. Přehledný obraz o vývoji maďarského archivnictví po osvobození podala stať I. Borsy; v jeho zprávě upoutaly naši pozornost především údaje o úzké spolupráci maďarských a československých archivářů.⁸

c) Edice pramenů.

Hlavní důraz se kladl na vydávání pramenů k novějším a nejnovějším dějinám, kde byly největší mezery. Maďarská historická společnost pokračovala ve vydávání shírky *Fontes historiae hungariae aevi recensoris* a Ústav maďarského dělnického hnutí vydával dokumenty k dějinám dělnického hnutí. Část těchto edic vycházela péčí Historického ústavu MAV.

Z pramenů k středověkým dějinám publikoval L. Kumorovitz *Veszprémská regesta* ze 14. stol. a E. Mátyusz listiny z doby zikmundovské. (Edice Szentpéteryho nenašla zatím pokračovatele.)⁹ U nás jsme ocenili, byť s kritickými připomínkami, Kniezovo vydání středověkých českých listin ze Slovenska, uložených v maďarských archivech, jež obsahuje 60 listin Chaloupeckému neznámých.¹⁰ Vybrané doklady k rolnickým povstáním z let 1437 a 1514 uveřejnil Gy. Székely a L. Geréb. Obdobnou edici poddanských listů, jakou vydal P. Horváth, vydala také E. Balázsová. Významné bylo zveřejnění hospodářských spisů ze statků Jiřího Rákócziho I. (pro léta 1631—1648) a spisů Pála Radaye, důležitého materiálu k první etapě Rákócziho povstání (1703—1706). Jednou z nejlepších edic byly Spisy uherských jakobínů, vydané K. Bendou a obsahující mimo jiné úplná akta soudního procesu z r. 1795. Značně postoupilo také vydávání Kossuthových sebraných spisů, řízené I. Bartou. Od r. 1948 vyšly tři díly Sněmovních zpráv a další tři svazky přinášející dokumenty ke Kossuthově činnosti na posledním stavovském sněmu (1847 až 1848) a za revoluce 1848—1849. Kromě toho publikoval J. Kastner doklady k dějinám Kossuthovy emigrace v r. 1859. Cenné materiály pro poznání osvobozenického boje přinesly edice o zastupitelském sněmu (J. Beer), o úloze velkostatkářské aristokracie (E. Andicsová) a hnutích rolnictva (Gy. Ember). K osvětlení národnostní otázky v době dualismu přispěly doklady podané G. Keményem. Z pramenů k dějinám maďarského dělnického hnutí vyšly tři svazky, zahrnující léta 1848—1907. Ke studiu 20. stol. byly určeny edice dokumentů k Republice rad, k období 1919—1921 a k osvobození Maďarska v r. 1945.¹¹

d) Literatura

Pokusem o novou syntesu maďarských dějin, jež by shrnula hlavní výsledky dosa-
vadního bádání a byla východiskem další práce, měla být vysokoškolská učebnice, dílo
vybraného autorského kolektivu. Dosud dokončená část (do r. 1849) byla podrobena
důkladné kritice širší odborné veřejnosti; jednotlivé ukázky z učebnice byly postupně uve-
řejňovány na stránkách Századok. Starší zpracování, pokoušející se o dílčí souhrny,
Molnárovy „Dějiny maďarské společnosti od pravěku po dobu arpádovskou“ a „Dějiny
maďarské společnosti od doby arpádovské po Moháč“ a Módových „400 let bojů za ne-
závislé Maďarsko“, si ve světle nových výzkumů vyžadují na mnoha místech revisi.
Molnárovy knihy se vyznačují hlavně pojmovou zmateností (nesprávná periodisační sche-
mata, pojmy nomádní, barbarský feudalismus, feudální civilisace a j.) a Módův spis je
spíše prací populární než vědeckou.¹²

Nejstarší období před obsazením Karpatské kotliny zkoumal E. Molnár. Jeho pojetí,
opírající se o pochybné výsledky marristické ugrofinistiky, dnes již neobstojí. Otázkou,
jak se jeví nejstarší maďarské dějiny ve středověkých uherských kronikách, se zabýval
monograficky Gy. Gvörffy. Hunskému období se soustavně věnoval J. Harmatta. By-
zantské prameny maďarských a rumunských dějin zkoumali M. Gyóni a Gy. Moravcsik,
z jehož pera vyšla i přehledná práce o byzantsko-maďarských vztazích. Slovanským
osídlením Panonie a vývojem panonských měst v raném feudalismu se obírali D. Simonyi
a A. Radnóti, problémy ethnogenese maďarského národa a vzniku uherského státu stu-
doval E. Molnár. Maďarsko-slovanské styky v době přechodu Maďarů do Karpatské
kotliny a počátků uherského feudálního státu sledoval I. Kniezsa. Jeho hlavní jazyko-
vědné dílo, pojednávající o slovanských výpůjčkách v maďarštině, má význam i histo-
rický. Z jeho drobnějších prací nutno připomenout studii o cyrilometodějské tradici, kde
se v otázce slovenského působení Melodějova staví proti Stanislavovi na starší stanovisko
Weingartovo. Z období feudální roztržitosti sledovala E. Ledererová úlohu církve za
Arpádovců a mezinárodní pozadí tatarského vpádu v r. 1241. Pro kulturní dějiny měla
velký význam obsáhlá monografie literárního historika J. Horvátha o latinské literatuře
doby arpádovské.¹³

Vývoji poddanských poměrů a různým formám protifeudálního boje uherského rol-
nictva ve 14. stol. byl věnován sborník studií E. Mályusze, E. Fügediho, Gy. Székelye a j.
Pozorně studovali maďarští historikové také ohlas husitství v Uhrách. Jeho hospodářské
předpoklady zkoumal doc. Székely, jeho ozvuk na kulturně politickém poli prof. Kardos,
nejvýznamnější maďarský znalec husitství. V období feudální roztržitosti a zesílení
ústřední moci byla opomíjena otázka vytváření pozemkového vlastnictví i problém t. zv.
feudálního nacionalismu. Z tohoto období řešila maďarská historiografie hlavně otázku
vnitřních předpokladů hunyadovské centralisační politiky, mezinárodních souvislostí
rolnických povstání z let 1437 a 1514, otázku měst a užívání češtiny, jakož i problematiku
protitureckých bojů. Vynikly zde dvě monografie, Elekesova o Hunyadim a Szűcsova
o rozvoji měst a řemesel v 15. stol. Pro kulturní dějiny měla základní význam Kardo-
sova práce o maďarském humanismu.¹⁴

K dějinám 16. a 17. stol. třeba uvést monografii F. Eckharta o zeměpanském soud-
nictví a díla Makkaie a Benzédiho o rolnických povstáních, patřících i do slovenských
dějin. Další práce se zabývaly vyvlastňováním rolnictva v důsledku růstu dvorcového
hospodaření, protihabsburským bojem Štěpána Bočkaye a Gábora Bethlena a slovenským
tažením Jiřího Rákócziho I. v r. 1644. Pracím o Bočkayovi a Bethlenovi nutno vytknout
malou pozornost situaci lidových mas jiných národností. Hnutím maďarských puritánů
se obírala kniha L. Makkaie. Autor se v ní na mnoha místech dotkl uherského působení
Komenského, o němž napsal větší spis M. Vaszkó. Ve výčtu děl nesmí chybět ani zname-
nitá monografie literárního historika T. Klaniczaye o Mikuláši Zrínském ml., jež je
právem pokládána za vrchol dosavadního zrinyiovské literatury, a významná studie E. Fü-
gediho k otázce užívání slovenštiny na panstvích v 17. stol.¹⁵

Rada prací byla určena Rákócziho povstání; byly tu nově řešeny otázky protihabsbur-
ské koalice šlechty a lidu a jejich společensko-hospodářských předpokladů. V zahraničení
politice Rákócziho byla proti jeho francouzské orientaci zdůrazněna snaha o spojenectví
s Petrem I. Hlavní zásluhu o rozvoj bádání o Rákócziho povstání měli T. Esze, A. Vár-
konyiová, B. Kópéczy a G. Heckenast. Průkopnický zde zapůsobil P. Pacl Zsigmond svým
pojetím otázky národní jednoty.¹⁶

Pro studium 18. stol. je příznačný zájem o rolnickou problematiku, řešenou v sou-
vislosti s otázkami habsburské kolonisace a počátků kapitalistického vývoje. Nejvýznam-
nějším dílem tu byl sborník studií k dějinám rolnictva v letech 1710--1790, jež zkoumaly
mimo jiné problém stoupajícího vykořisťování rolnictva v důsledku růstu dvorcového

hospodaření a rozmachu zbožní výroby na feudálních velkostatech, dočasné zesílení občiny v 1. pol. 18. stol., úlohu rákóciiovské tradice při vzniku rolnických povstání a poddanskou politiku Josefa II. Poddanskou politiku vídeňského dvora a situaci rolnictva v 2. pol. 18. stol. studovali také E. Balázsová, I. Wellmann a F. Eckhart. Z prací k hospodářským dějinám pozdního feudalismu a počátků kapitalismu nutno upozornit na tři díla, Pachův spis o původní akumulaci, Szántovu monografii o vyvlastňování rolnictva na zadunajském panství Festeticů v letech 1711—1850 a Szabadovu kandidátskou práci o přechodu z robotního systému ke kapitalistickému hospodaření na panství Eszterházyovců v Tata-Gesztes. Pachovo pojetí původní akumulace trpí zejména mechanickým srovnáním s anglickými poměry a přehlazením specifických zvláštností uherského vývoje, neboť Uhry jsou jím chápány pouze jako celek a ne ve svých jednotlivých částech, což je jistě zaviněno nedostatkem vlastního pramenného výzkumu i jednostrannou snahou po zdůraznění vyvlastňování rolníků a zabírání rustikální půdy v 17. a 18. stol. oproti jiné silné tendenci, připoutávání poddaných k půdě.¹⁷

Živý badatelský zájem se projevil o předrevoluční epochu 1790—1848; zejména se přihlíželo k počátkům průmyslového rozvoje, pronikání kapitalismu do zemědělství, rolnického hnutí, politické diferenciace šlechty i k národnostní problematice. Z větších syntetických děl vynikají práce Tótha a Trócsányiho o dějinách sedmihradského rolnictva i Tilkovského monografie t. zv. cholerového povstání z r. 1831. Pro průmysl a zemědělství lze připomenout starší práce Méreiho; zastaralo již pojetí Ledererové, která kladla počátky kapitalismu v Uhrách až do čtyřicátých let 19. stol. Z drobných příspěvků je nutno se zmínit o člancích o uherských jakobínech, o Suvorovových armádách v Uhrách, o uherském ohlasu děkabristického povstání a o studiích E. Arató o národnostní otázce v době reformní a slovenském národním hnutí v letech 1845—1848. Řada autorů sledovala slovensko-maďarské vztahy v 1. pol. 19. stol. Pro kulturní dějiny mají značný význam Waldapfelova syntéza osvícenské literatury a Sötörova monografie o vůdci maďarských centralistů Józsefu Eötvösovi; z menších prací studie Revésze a Trostlera o uherských přívržencích utopického socialismu.¹⁸

Publikacím zpracovávajícím toto období býval často vytýkán nedostatečný hospodářský základ výkladů o rozvoji národního hnutí a národnostní problematice. Při posuzování národnostní otázky podléhali maďarští historikové namnoze nezdravým nacionalistickým tendencím, což se jeví na př. u Arató násilnou snahou ospravedlnit chybnou národnostní politiku maďarské liberální opozice ve čtyřicátých letech poukazem na pokrokový ráz jejího protihabsburského odboje.¹⁹

Sté výročí maďarského osvobozenického boje bylo podnětem k řadě prací, jejichž počet stále vzrůstal. Po sborníku „Revoluce a osvobozenický boj 1848—1849“, který byl prvním krokem k novému hodnocení revoluce, vyšla díla zkoumající rozvrstvení třídních sil (A. Mád), úlohu magnátsva a církevní hierarchie (E. Andicsová) i osobní podíl Kossuthův („Kossuthova pamětní kniha“ z r. 1952 a j.). Řada knih a článků sledovala dále mezinárodní ohlas revoluce, otázku dělnickou, rolnickou a národnostní. Z mnoha dílčích monografií k historii osvobozenického boje možno připomenout alespoň Kovácsův spis o Józsefu Bemovi, Feketeho o březnové mládeži a Vargův o partyzánském hnutí proti Jelacičovi v r. 1848. Českých a slovenských dějin se dotýkají studie Vighova o pražském slovenském kongresu, Spirova o účasti slovenských horníků v revoluci a Aratova o vztazích Čechů a Maďarů v r. 1849.²⁰

Tiživé postavení rolnictva, vyplývající z pruské cesty vývoje uherského zemědělství, bylo hlavním předmětem pozornosti bádání o době absolutismu. Počátečním rozmachem průmyslové výroby se zabýval po Ledererové V. Sándor, monografii o ústavních bojích napsal L. Lukács. Při studiu období dualismu bylo vykonáno mnoho pro poznání dějin dělnického hnutí, rolnictva, ohlasu pařížské komuny a r. 1905, národnostní otázky i jednotlivých problémů vývoje kapitalismu, zvláště v monopolistickém stadiu. Nechyběly ani celkové pohledy. Z dílčích monografií vynikl zejména spis V. Sándora „Vývoj velkopřemyslu v Uhrách v letech 1867—1900“. K našim dějinám mají vztah studie o stycích česko-slovenského a maďarského dělnického hnutí v rozmezí 1867—1890 a hospodářských dějinách Slovenska v letech 1849—1900 (E. Arató) a národnostní politice uherské sociální demokracie v době 1890—1917 (T. Erényi). V období dualismu zůstala neobjasněnou otázkou diferenciace rolnictva, vytváření finančního kapitálu a j. V pracích o dělnickém hnutí převládaly materiálové příspěvky a popisné dějiny jednotlivých dolů a továren nad hlubšími analýzami postoje pracujících mas, politiky sociální demokracie a ostatní důležitou problematikou.²¹

Málo se dosud psalo o revolučním r. 1918 (pro nás snad bude užitečné připomenout drobný příspěvek J. Balázse o účasti maďarských vojáků v našem říjnovém převratu).

Ani literatura o Republice rad nepřesáhla rámec příležitostných publikací a menších statí k dílčím otázkám. Nejcenějším dílem tu byl sborník studií z r. 1954. V horthyovské éře byly studovány zejména její počátky, zahraniční politika vlády, postavení pracujících a problematika průmyslové a finanční krise v letech 1929—1933. Poslednímu tematiku byl určen obsáhlý sborník Historického ústavu MAV, vydaný v redakci M. Inczeho. Po osvození, jemuž byla věnována pozornost především u příležitosti desetiletého jubilea (nejvýznamnější prací zde byla monografie D. Nemese), přitahovalo zájem maďarských historiků hlavně počáteční období lidové demokracie, kde byly sledovány otázky pozemkové reformy, vzniku republiky, tříletého hospodářského plánu a j. Vyskytly se i práce věnované theoretickým a metodickým otázkám. Nejlepší příspěvky k tomuto období shrnul sborník studií k dějinám lidové demokracie z r. 1955.²²

Významnými událostmi v životě maďarských historiků byl sjezd v r. 1953 a účast na římském kongresu v r. 1955. K oběma příležitostem byly vydány obsáhlé sborníky, které podávají slušný obraz o celkovém stavu maďarské historické vědy. Kdežto na sjezdu byla soustředěna pozornost k pokrokovým národním tradicím (zvláště k bojům o nezávislost) a vztahům k sousedním národům a Rusku, obsahoval druhý sborník vybrané články, určené zahraničním odborníkům.²³

Závěrem možno shrnout: léta 1948—1956 obohatila maďarskou historickou vědu řadou hodnotných děl a přispěla k řešení mnoha složitých otázek, zejména v dějinách dělnického a rolnického hnutí.²⁴ Při studiu dějin feudalismu bylo vykonáno mnoho po poznání rozlišených forem protifeudálního boje poddaných, uveďme pro příklad zjištění maďarských historiků, jak jednotlivé typy rolnických povstání z let 1437, 1514 a 1631—1632 souvisely s různými formami feudální renty. Jiným důležitým otázkám, jako vzniku pozemkového vlastnictví, vzniku a vývoji feudálních vládnoucích tříd a j., nevěnovali maďarští historikové téměř žádnou pozornost a některé problémy, na př. byl-li Matyášův stát stavovskou zastupitelskou monarchií nebo ranou monarchií absolutní, nedokázali přesvědčivě vyřešit. Mnoho úsilí vynaložili také k objasnění počátků kapitalismu. V procesu původní akumulace byla studována především úloha feudálního velkostatku, při čemž bylo v ekonomice jednostranně sledováno jen to, co tomuto procesu napomáhalo, a v politice zase to, co jej brzdilo. Tento nepochopitelný jeví zvláště zřetelně při posuzování úlohy uherské pozemkové aristokracie a rakouského dvora i v otázce poměru mezi zabíráním rustikálu ve prospěch dominikálu a připoutáváním rolníků k půdě, jakožto tendenci opačnou. V době reformní a za revoluce 1848—1849 nebyla vždy správně vykládána národnostní politika šlechtické liberální opozice; její maďarisační snahy byly neprávem prohlašovány za nutný krok ke sjednocení protihabsburských sil. Ani ve výkladech o době dualismu se nepřihlíželo dosti k faktu existence mnohonárodnostního státu, což se neobráželo ani tak v posuzování národnostní otázky jako spíše při studiu vývoje průmyslu, dělnického hnutí a jiných otázek, zkoumaných značně izolovaně jen se zřetelem na maďarskou oblast. V horthyovském období se podařilo maďarským historikům nejlépe osvětlit problematiku průmyslové a finanční krise v letech 1929—1933, její vliv na postavení pracujících mas i její následky v maďarském hospodářství. Poměrně málo pozornosti bylo věnováno období druhé světové války a poválečnému vývoji.

Ve vlastní historii bylo dosaženo nejvýznamnějších úspěchů ve vydávání dokumentů k novějším dějinám (znamenité edice K. Bendy k prvním maďarskému republikánskému hnutí a úspěšný postup ve vydávání Kossuthových sebraných spisů) a v publikování vědeckých monografií (Hunyadi od L. Elekese a Sándorův spis o vývoji velkopřůmyslu v Uhrách v době dualismu). Pochvalné zmínky si zaslouží i úzká spolupráce mezi historiky a literárními historiky, jež se projevila důkladným projednáváním společných problémů i zdůrazněním vzájemné souvislosti kulturní a společensko-hospodářské stránky dějin. Zvláště je třeba ocenit úsilí o spravedlivější zhodnocení vztahů k sousedním národům ať už šlo o styky maďarsko-rumunské nebo maďarsko-české. S dobrým úmyslem byla napsána i kniha E. Kováce o česko-maďarských historických stycích; jeho práce však vychází pouze z literatury, a to ještě náhodně vybrané, nepřihlíží k mnoha důležitým momentům (na př. k hospodářským stykům v 16. až 18. stol., k ohlasu Rákócziho povstání a j.), isoluje styky česko-maďarské od styků slovensko-maďarských a česko-slovenských a nespokojuje ani metodicky, ani věcně.²⁵ Z pomocných věd historických vzbudilo i v zahraničí mimořádnou pozornost paleografické dílo I. Hajnala o vyučování písmu na středověkých univerzitách a v oboru historické geografie byl dokončen spis Gy. Gyórfyho „Historický zeměpis Uher v době arpadovské“.²⁶

Svou tvorbou od roku 1948 do října 1956 maďarští historikové významně přispěli k obohacení maďarské historické vědy a jejich práce má na mnoha místech co říci i nám.²⁷

Richard Pražák

Poznámky

¹ Viz *J. Macúrek*, Silesiaca v budapeštských archivech, Slez. sb. 1949, str. 133—137, *týž*, Bohemika v budapeštských archivech a jejich význam pro české dějiny, Věstník ČAVU 1950, str. 1—50; *týž*, Nový výzkum bohemik v budapeštských archivech, ČMM 1951, č. 1—2, str. 26—48. Z maďarské strany prováděl výzkum maďarských rukopisů v česko-slovenských knihovnách s hlavním zřetelem k památkám literárně historického charakteru *T. Klaniczay*. Srov. jeho zprávu MTANYIOK (Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-Irodalmi Osztályának Közleményei) 1955, str. 429—442.

² Blíže údaje o činnosti ČSAV v Budapešti podává zpráva *P. Horvátha* v HČ 1956, č. 1. K působení bratislavské odbočky MAV srov. Századok (dále Sz) 1955, č. 3, str. 533.

³ Obě data tvoří mezníky určité uzavřené etapy. Rok 1948 byl počátkem druhého, pokročilejšího období lidové demokracie a zároveň i počátkem dalšího vývojového období maďarské historické vědy, budované od té doby na nových ideologických a organizačních základech.

⁴ K organizaci maďarské historické vědy srov. pravidelnou rubriku Sz Történeészfront hírei.

⁵ Szabolcsszatmári füzetek, Heves megyei füzetek, Miskolci Herrmann Ottó Múzeum Közleményei a j. Zvláštní formou rozvíjení vědecké historické práce jsou soutěže pořádané zejména MHS. Tak proběhly soutěže na zpracování hist. děl s náměty z dějin dělnictva, rolnictva, z historie jednotlivých dolů, továren, panství a pod. (o výsledcích viz Sz 1951, č. 1—2, str. 191 a d.), soutěže na díla, čerpající z pokrokových místních tradic (Sz 1954, str. 232 a d.) a týkající se osvobození Maďarska v r. 1945 (Sz 1955, č. 1, str. 150 a d.).

⁶ Magyar nemzeti bibliográfia s přílohou Magyar folyóiratok repetitóriuma. — Debreceni Egyetemi Könyvtár (vychází 1× za 2 měs.), Fővárosi Szabó Ervin Könyvtára Nemzetközi Figyelő (čtvrtletně), Külföldi szerzemények jegyzéke (Pécsi EK, 2× roč.). — Tájékoztató a külföldi tudományos akadémiák múködéséről (2× roč.).

⁷ *D. Kosáry*, Bevezetés a magyar történelem és forrásaiba I (do r. 1711), Bp. 1951, str. 480; II (1711—1825), Bp. 1954, str. 638. — Magyar történeti bibliográfia I/III, Bp. 1950, str. 118, 407; II, Bp. 1952, str. 260. — *J. Banner—I. Jakabffy*, A középdunamenedence régészeti bibliográfiája a legrégibb időktől a XI. századig, Bp. 1954, str. 582. — *K. Rudasová—T. Dardeli*, Albán-magyar bibliográfia, Bp. 1956. — *J. Bakos*, A magyar Komenksky-irodalom, Bp. 1952, str. 113. — Z dlších prací nutno upozornit na bibliografii k ohlasu pařížské komuny v soudobé maďarské literatuře (*L. Geréb*, A párizsi kommun az egykori magyar irodalomban 1870—1872, Bp. 1951, str. 70) a na bibliografii k národnostní školské politice v době dualismu (A nemzetiségi iskolapolitika a dualizmus korában, Bp. 1954, str. 47). Pochvalná zmínka přísluší i Nakl. učebnic (Tankönyvkiadó), které vydávalo stručné výběrové bibliografie pro vysokoškolské studenty. Podobná věc by byla jistě užitečná i u nás.

⁸ *Gy. Ember*, Az 1848—1849-i minisztérium levéltára, Bp. 1950, str. 280. — *I. Wellmann*, A magyar Kancellária levéltára, Bp. 1951, str. 198; *týž*, Az erdélyi Kancellária levéltára, Bp. 1952, str. 94. — *I. Felhővá—I. Sinkovics*, Pénzügyigazgatósági levéltárak, Bp. 1952, str. 366. — *E. Varga—M. Párdányi*, Bíróági levéltárak, Bp. 1952, str. 315. — *O. Sashegyi*, Abszolutizmuskori levéltárak, Bp. 1952, str. 177. — *B. Bottló*, Regnicolaris levéltár, Bp. 1953, str. 161. — *I. Bakács*, Családok, testületek és intézmények levéltárai, Bp. 1953, str. 250. — *J. Bálint*, Filmtár, Bp. 1954, str. 227. — *O. Paulinyi*, A helytartótanács levéltára, Bp. 1956, str. 662. Přehled slovenik v Zemském archivu podle těchto základních inventarů podal *M. Kušík*, SAP 1956, č. 2, str. 161—220. — As Országos Széchényi Könyvtár magyar nyelvű újkori kötetes kéziratának katalógusa I—III, Bp. 1956, str. 1187. — *J. Bakács*, A Fettesicsalád keszthelyi levéltára, Bp. 1955, str. 140. — *I. Borsá*, A magyar levéltárügy helyzete a felszabadulás után, Bp. 1956, str. 64. U nás referoval o maďarském archivnictví nejobšírněji *J. Knepsl*, SAP 1956, č. 2, str. 236—253; psali o něm také *M. Kušík*, AC 1956, č. 4, *A. Huščava*, HČ 1955, č. 2 a j. Údaje o maďarské diplomatice obsahuje *J. Šebánek—S. Dušková*, Studie k českému diplomatáři, Historické štúdie (dále HŠ) II, Brat. 1956, str. 242—273.

⁹ *I. Szentpétery*, Regesta regum stirpis Arpadianae criticodiplomatica I (1001—1270), Bp. 1923; II (1270—1301), Bp. 1943.

¹⁰ Středověké české listiny. Középkori cseh oklevelek. Vydal *I. Kniezsa* ve spolupráci s *B. Bottló*, *E. Fügedim* a *P. Királyem* ve sbírce Magyarországi szláv nyelvemlékek I (Slovenské jazykové pamiatky z Maďarska), Bp. 1952, str. 205. Na nedostatky Kniezsov edice poukázali u nás *Br. Varsík*, ČsČH 1953, č. 1, str. 83—88 a *J. Macúrek*, Slez. sb. 1953, č. 1, str. 140—143. Upozornili na chyby v čtení textu, na neúplnost edice a hlavně pole-

nisovali s úvodním tvrzením Kniezsovým, který vysvětloval rozšíření češtiny na Slovensku pouze uherskou právní praxí, prohlášoval ji za import českých pisářů a odmítal uznat rozhodující vliv pražské university a husitství. Přes tyto vady je třeba uvítat Středověké české listiny jako první praktický krok k uskutečnění československo-maďarské vědecké spolupráce vydáváním vzájemných dokumentů. Obdobné podniky by prospěly i na straně česko-polské a j.

¹¹ L. B. Kumorovitz, Veszprémi regeszták (1301—1387), Bp. 1953, str. 395. — E. Mályusz, Zsigmondkori oklevéltár I (1387—1399), Bp. 1951, str. 795; II (1400—1406), Bp. 1956, str. 670. — Gy. Székely—L. Geréb, A magyar parasztháborúk irodalma 1437—1514, Bp. 1950. — E. Balázsová, Jobbágyvelemek, Bp. 1951, str. 318. — L. Makkai, I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai, Bp. 1954, str. 679. Ráday Pál iratai I (1703—1706), Bp. 1955, str. 828. — K. Benda, A magyar jakobinusok iratai II—III, Bp. 1952. — I. Barta, Országgyűlési tudostások I, Bp. 1948, str. 635; II—III, Bp. 1949, str. 754, 747; tíjz, Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847—1848, Bp. 1951, str. 772; tíjz, K. L. az Országos Honvédelmi Bizottmány élén, Bp. 1952, str. 1031; tíjz, K. L. kormányzóelnöki iratai, Bp. 1955, str. 810. — J. Koltay-Kastner, Iratok a Kossuth emigráció történetéhez 1859, Szeged 1949, str. 280. — J. Beer, 1848—1849. évi népképviselői országgyűlés, Bp. 1954, str. 933. — E. Andicsová, A nagybirtok arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848—1849 ben. II. Iratok. Bp. 1952, str. 559. — Gy. Ember, Iratok a 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez, Bp. 1951, str. 280. — G. Kemény, Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában I (1867—1892), Bp. 1952, str. 919; II (1892—1900), Bp. 1956, str. 968. — A magyar munkásmozgalom kialakulása 1848—1890, Bp. 1951, str. 651. A magyar munkásmozgalom az imperializmusra való átmenet időszakában 1890—1900, Bp. 1954, str. 719. A magyar munkásmozgalom a XX. század első éveiben és az 1905—1907-es forradalmi válság idején 1900—1907, Bp. 1955, str. 702. — A Magyar Tanácsköztársaság, Bp. 1950. Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919—1921, Bp. 1953, str. 566. Felszabadulás, Bp. 1955, str. 512.

¹² Učebnice byla rozvržena do těchto celků: I. díl, 1. sv. do r. 1526, 2. sv. do r. 1790; II. díl, 1. sv. do r. 1849, 2. sv. do r. 1918; III. díl, 1. sv. do r. 1945, 2. sv. po r. 1945. Autory jednotlivých oddílů jsou E. Ledererová (900—1320), Gy. Székely (1320—1382, 1437—1438, 1490—1526), L. Elekes (1382—1437, 1439—1490), I. Sinkovics (1526—1604), T. Wittman (1604—1664), G. Heckenast (1664—1711), Gy. Ember (1711—1754), I. Wellmann (1754—1780), E. Balázsová (1780—1790), Z. Varga (1790—1825), Gy. Mérei (1825—1848), Gy. Spira (1848—1849) a E. Arató (dějiny národnostní otázky 1790—1849). K diskusi o učebnici srov. L. Makkai, A „Magyarország története“ egyetemi tankönyv első kötetének vitája, Sz 1954, str. 636—650 a K. Vörös, A Magyarország története című egyetemi tankönyv második kötetének első felének vitája, Sz 1955, č. 3, str. 451—470. — E. Molnár, A magyar társadalom története az őskortól az Árpádkorig, Bp. 1945, 2. přepřac. vyd., Bp. 1949; tíjz, A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig, Bp. 1949. — A. Mód, 400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért, Bp. 1945, 7. přepřac. vyd., Bp. 1954, česky pod názvem 400 let bojů za nezávislost Maďarska, Praha 1955. Na nedostatky Molnárových děl ukázala diskuse na stránkách čas. Társadalmi Szemle (květen 1950), odkud byla přetištěna v Kapitolách z uhorských dejin, Brat. 1952. Jednomyslné odmítnutí maď. historiků vyvolala zejména Molnárova snaha periodisovat středověk v Uhrách do období barbarský feudalismus, feudální civilizace atd.

¹³ E. Molnár, A magyar nép őstörténete, Bp. 1953. Maďarští jazykovědci odmítli Molnárovy závěry ve sb. A magyar őstörténet kérdései, Bp. 1955. — Gy. Györffy, Krónikáink és a magyar őstörténet, Bp. 1948, str. 189. — J. Harmatta, A hun birodalom felbomlása, MTATTÓK (A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei) 1952, str. 147—192 a j. — M. Gyóni, A román történet bizanci forrásai, MTANY (Nyelvi) OK 1954 (též franc.). — Gy. Moravcsik, Böles Leó taktikája mint magyar történeti forrás, Sz 1951, č. 3—4, str. 334—353; tíjz, Ungarisch-byzantinische Beziehungen zur Zeit des Falles von Byzanz, Acta Antiqua 1954, str. 349—360 a j.; tíjz, Bizánc és a magvarság, Bp. 1953, str. 118. — D. Simonyi, Die Kontinuitätsfrage und das Erscheinen der Slawen in Pannonien, SS (Studia slavica) 1956, str. 333—361. — A. Radnóti, Pannóniai városok élete a korai feudalizmusban, Acta Antiqua 1954, str. 489—534. — E. Molnár, Osnovanije vengerskogo gosudarstva, Studia Historica 3, Bp. 1950 i j.; tíjz, Problemy etnogeneza i drevnej istorii vengerskogo naroda, SH 13, Bp. 1955. — I. Kniezsa, A magyar nyelv szláv jövevényszavai I—II, Bp. 1955; tíjz, Autour du problème des traditions de Cyrille et Méthode, Études Slaves et Roumaines 1948, str. 237—244; tíjz, Die Sprache der alten Slawen Transdanubiens, SS 1955, str. 29—47; tíjz, A magyar

állami és jogi terminológia eredete MTANYIÖK 1955, str. 237—266. — Tvrzení E. Molnára, přijaté téměř všemi maďarskými historiky, že uherská státní a právní terminologie vznikla převzetím hotové terminologie slovenské, vytvořené na území Pribinova státu, Kniezsa odmítá a vyjadřuje zde názor, že uherská státní a právní terminologie vznikla postupným přejímáním různých prvků, sice převážně, ne však výhradně slovenských. Nešlo tu o převzetí hotové slovenské terminologie z oblasti Pribinova státu, neboť tam předpokládá Kniezsa česko-polský jazykový typ, který podle jeho mínění nemá s uherskou správní terminologií nic společného. Spíše prý se podílely na jejím vytváření prvky jihoslovenské. V žádném případě tu nešlo o převzetí hotové slovenské terminologie, nýbrž o postupný proces, na němž se podílelo více činitelů, a který nelze zkoumat jen lingvisticky, ale hlavně — což se dosud opomíjelo — právně historicky. — E. Ledererová, Az egyház szerepe az arpádokori Magyarországon. Sz 1949, str. 79—105; *táž.*, A tatárjárás Magyarországon és nemzetközi összefüggései, Sz 1952, str. 327—363 (též rusky v Acta historica 1953). — J. Horváth, Arpádokori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái, Bp. 1954, str. 400.

¹⁴ Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században, Bp. 1953, str. 413. — Gy. Székely, A huszitizmus viszhangja a Magyarországi népeiben, MTATTÖK 1954, str. 135—172; *tjž.*, A huszitizmus és a magyar nép I, Sz 1956, č. 3 a II tamtéž č. 4—6. T. Kardos, A huszita mozgalmak és Hunyadi Mátyás szerepe a magyar nemzeti egyház kialakításában, Sz 1950, str. 121—178; *tjž.*, A huszita biblia keletkezése, MTANYIÖK 1952, č. 1—2; *tjž.*, Huszita-típusú kantilénáink, Irodalomtörténeti Közlemények 1953; *tjž.*, Problematika bádání o husitství v Uhrách, Slavia 1955, č. 4, str. 444—455. — O husitském revolučním hnutí na Slovensku psali u nás nejnověji P. Rathoš, Husitské revolučné hnutie a Slovensko, HČ 1953, č. 1, L. Hoffmann, Ohlas husitského revolučného hnutia na Slovensku, Martin 1954, a J. Macek, Význam husitského revolučného hnuti pro slovenský lid, sb. O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov, Brat. 1956, str. 38—49. — L. Elekes, A központosság politika belső erőforrásai a XV. század második felében, Sz 1955, č. 1, str. 1—33. — J. Szűcs, A magyarországi huszitamozgalom és az 1437-i erdélyi parasztfelkelés, Bp. 1954, str. 40. — I. Szabó, A hajdúk 1514-ben, Sz 1950, str. 178—199. — E. Mályusz, A mezővárosi fejlődés, sb. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században, str. 128—192. — Gy. Décsy, Čeština ve středověkých Uhrách, SS 1955. (K tomu srov. Br. Varsik, K otázke udomácnenia češtiny na Slovensku v 15. a 16. storočí, HČ 1956, str. 170 a d.) — L. Elekes, A délkeleturópai népek összefogása a török hódítók ellen Hunyadi háborúiban, Sz 1952, str. 93—117. — Gy. Székely, A török hódítók elleni védelem ügye a Dózsa-parasztháborútól Mohácsig, Sz 1952, str. 118—148 atd. Ze studií k ďalším problémum uvádzia I. Szabó, Az 1351.évi jobbágytörvények, Sz 1954, str. 497—527 a G. Heckenast, A beszercebányai bányászfelkelés, Sz 1952, str. 364—396, což vyšlo i slovensky HČ 1954, č. 1, str. 71—104. — L. Elekes, Hunyadi, Bp. 1952, str. 509. J. Szűcs, Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon, Bp. 1955, str. 339. — T. Kardos, A magyarországi humanizmus kora, Bp. 1955, str. 461.

¹⁵ F. Eckhart, A földesúri büntetőbíráskodás a XVI—XVII. században, Bp. 1954, str. 224. — L. Makkai, A kuruc nemzeti összefogás előzményei, Bp. 1956, str. 343. (K tomu srov. L. Haraksim, Príspevok k roľníckemu povstaniu 1631—1632 na východnom Slovensku, HČ 1954, č. 3, str. 351—375.) — L. Benczédi, A hegyaljai kuruc felkelés 1697-ben, Bp. 1953, str. 128. — P. Pach-Zsigmond, A majorsági gazdálkodás és a parasztság kisa-játítása XVII. századi Magyarországon, Sz 1951, č. 3—4, str. 391—415. — K. Benda, Bocskai-szabadságharc, Bp. 1955, str. 159. — L. Nagy, A Bocskai szabadságharc 1605.évi hadjárata, HK (Hadtörténeti Közlemények) 1955, č. 3—4, str. 24—91. — T. Wittman, Bethlen Gábor, Bp. 1952, str. 154 a j. — V. Mrázová, Bethlen Gábor gazdaságpolitikája, Sz 1953, str. 512—564. (K otázce uherských stavovských povstání srov. J. Macúrek, České povstání r. 1618—1620 a severozápadní Slovensko HŠ II, Brat. 1956 a recenzi Wittmanových prací od J. Polišenského—M. Nesvadbika, ČsČH 1954, č. 4. K protitureckým bojům J. Macúrek, Ekonomicko-spoolečenské vzťahy mezi českými zeměmi a Slovenskem a společný boj proti tureckému unebezpečiu v 16. a poč. 17. stol., sb. O vzájom. vzťahoch..., Brat. 1956, str. 65—90. — L. Cseh-Szombathely, I. Rákóczi György 1644-es hadjárata, HK 1956, č. 1, str. 120—149. — L. Makkai, A magyar puritánusok harca a feudalizmus ellen, Bp. 1952, str. 190. — M. Vaszkó, Komenský Amos János világnézete és pedagógiája, Bp. 1954, str. 175. — T. Klaniczay, Zrínyi Miklós, Bp. 1954, str. 548. — E. Fügedi, K otázke užívania slovenského jazyka na panstvách v 17. storočí, SS 1955, str. 179—226.

¹⁶ B. Kópécsi—A. Várkonyiová, II. Rákóczi Ferenc, Bp. 1955, str. 407. — T. Esze, II. Rákóczi Ferenc tisztántúli hadjárata, Sz 1951, č. 1—2, str. 30—120; *tjž.*, II. R. F. breznai kialtványa, Sz 1954, str. 285—316. — A. Várkonyiová, A Rákóczi szabadságharc kibontakozása Erdélyben, Sz 1954, str. 15—73; *táž.*, A Dunántúl felszabadítása 1705-ben,

Sz 1952, str. 397—436. G. Heckenast, A Rákóczi szabadságharc, Bp. 1953, str. 143. — P. Pach-Zsigmond, A nemzeti összefogás kérdése a Rákóczi szabadságharcban, Sz 1954, str. 1—14. — Dosud málo osvětlenou otázkou, vztahem Rákócziho povstání k českým zemím, se zabýval s hlavním zřetelem k Moravě a Slezsku O. Machatka, ČMM 1955, str. 245—277.

¹⁷ Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711—1790, Bp. 1952, str. 472. — E. Balázsová, A parasztság helyzete és mozgalmai, Sz 1954, str. 547—568. — I. Wellmann, A parasztság helyzete az 1767.évi úrbérrendezés előtt, Sz 1955, č. 4—5, str. 551—588. — F. Eckhart, A bécsi udvar jobbágypolitikája 1761—1790-ig, Sz 1956, č. 1—2, str. 69—125. — P. Pach-Zsigmond, Az eredeti tőkefelhalmozás Magyarországon, Bp. 1952, str. 278. — I. Szantó, A parasztság kisajátítása a dunántúli Festetics-birtokon 1711—1850, Bp. 1954, str. 254. — Gy. Szabad, A tatagesztesi Eszterházy-uraladalom átterése a robotrendszerről a tőkes gazdálkodásra (v tisku), recenze Sz 1956, č. 3, str. 452—461. Výchady k Pachově pojetí původní akumulace měli u nás v recenzi jeho práce P. Ratkoš, ČsČH 1953, č. 1, str. 92—95, dále J. Válka. K současnému stavu otázky „druhého nevolnictví“ ve středoevropských zemích, ČMM 1954, str. 179—220, J. Watzka, Vývin majetkové hospodářství na trenčianskom a bánovskom panstve od polovice XVI. do konca XVIII. stor., HŠ I, Brat. 1955, str. 50—105, i j.

¹⁸ Z. Tóth I., Parasztmozgalmak az Erdélyi Erchégségben 1848-ig, Bp. 1951, str. 288. — Zs. Trócsányi, Az erdélyi parasztság története 1790—1849, Bp. 1956, str. 507. — L. Tilkovszky, Az 1831.évi parasztfelkelés, Bp. 1955, str. 165. (K tomu srov. D. Rapant, Sedliacke povstanie na východnom Slovensku r. 1831, Brat. 1953). — Gy. Mérei, Mezőgazdaság és agrártársadalom Magyarországon 1790—1848, Bp. 1948, str. 215; *týž*, Magyar ipar fejlődés 1790—1848, Bp. 1951. — E. Ledererová, Az ipari kapitalizmus kezdetei Magyarországon, Bp. 1951, str. 257 (vyšlo též slovensky Počiatky priemyselného kapitalizmu v Uhorsku, Brat. 1954, str. 252). — Z dalších prací nutno upozornit alespoň na monografii P. Sándora o poddanské otázce na sněmu 1832—1836 (Jobbágykérdés az 1832—1836-os országgyűlésen, Bp. 1948) a na studie Gy. Méreiho, A magyar céhrendszer 1848 előtt, Sz 1948, str. 60—100, E. Andicsová, Der Widerstand der feudalen Kräfte in Ungarn am Vorabend der bürgerlichen Revolution des Jahres 1848, sb. Etudes des délégués hongrois au Xe Congrès International des Sciences Historiques (dále ECIIH), Bp. 1955, str. 151—210 a Z. Tótha I., A soknemzetiségű állam néhány kérdéséről az 1848 előtti Magyarországon, MTATTOK 1956, str. 259—279. — Gy. Bónis, Hajnóczy József, Bp. 1954, str. 100. — I. Kató, Első köztársasági mozgalmunk a magyar történetírásban, Sz 1949, str. 146—159; *týž*, A magyar jakobinus mozgalom néhány kérdéséről, Sz 1950, str. 199—235 (též slov. v Kapitoly z uhorských dejín, dále Kapitoly... Brat. 1952). — K. Benda, Martinovics nyílt levele Ferenc császárné és királyhoz, Sz 1949, str. 258—281 a j. (U nás psala o brněnské internacioni účastníkú jakobinského spiknutí B. Kubešová-Pitronová, Slovenské hist. studie I, Praha 1955). — J. Darvas, Szuvorov hadai Magyarországon 1799-ben, Sz 1949, str. 282—292. — I. Dolmányos, A dekabrista felkelés magyarországi emlékei, Sz 1955, č. 3, str. 425—450. — E. Arató, Sociálne motívy slovenského národného hnutia v r. 1845—1848, Martin 1952, str. 79 (předtím maď. Sz 1948, str. 208—234); *týž*, A magyarországi nemzetiségek történetének egyes kérdései a reformkorszakban. Történelemtanítás 1955, č. 1. K slovensko-maďarským vztukm v tomto období srov. E. Kovács, Maďarské a slovenské národné hnutie v prvej polovici minulého storočia a E. Arató, O význame idey Slovenskej vzájomnosti v národnom hnutí uhorských Slovanov (sb. Ludovít Stúr, Brat. 1956). Ke vzniku spisovné slovenštiny P. Király, Un essai de créer la langue slovaque littéraire, Études Slaves et Roumaines, 1949, str. 92—103. — J. Waldapfel, A magyar irodalom a felvilágosodás korában, Bp. 1954, str. 336. (O vztazích maďarské a české osvícenské vědy psal u nás J. Macúrek, České a uherské dějepisectví v počátcích českého a maďarského národního obrození, sb. Josef Dobrovský 1753—1953, Praha 1953, str. 473—506.) — I. Sötér, Eötvös József, Bp. 1953. — J. Turóczy-Trostler, A saint-simonizmus magyar visszhangja, Irodalomtörténet 1949, str. 268 a d. — I. Revész, Az utópikus szocialista gondolat magyarországi hatásaihoz, Sz 1951, č. 1—2, str. 120—149; *týž*, Lamennais és a magyarok, MTATTOK 1954, str. 35—122.

¹⁹ Srov. E. Arató, A magyar nemesség és az osztrák udvar nemzetiségi politikája a szabadságharc előtt, Sz 1955, č. 2, str. 191—210.

²⁰ Forradalom és szabadságharc, 1848—1849, Bp. 1948. (Z obsahu upozorňuji na studii P. Hanáka o národnostní otázce v maďarské revoluci, která vyšla také rusky.) — A. Mód, Pártharcok és a kormány politikája 1848—1849-ben, Bp. 1949, str. 194. — E. Andicsová, Kossuth harca az árulók és megalkuvók ellen a reformkorban és a forradalom idején, Bp. 1955, str. 303 (stručněji vyšlo r. 1954 také francouzsky). Kossuth emlékkönyv I—II,

Bp. 1952, str. 456, 488. Ze záplavy dílčích kossuthovských studií jmenují alespoň I. Szabó, Kossuth és a jobbágyfelszabadítás, Sz 1952, str. 509—592 a Z. Tóth I., Košut i nacionálny vopros, Studia historica 1952 (též maď. v KE). (U nás psal o ohlasu maďarské revoluce a Kossuthovy radikální politiky B. Sindelár, K obsahu říjnového povstání a maďarské revoluce z r. 1848—1849 ve Slezsku, sb. K otázkám dějin Slezska, Ostrava 1956 a Ohlas maďarské revoluce na Moravě a ve Slezsku, Rozpravy ČSAV, č. 3, Praha 1957.) — M. Jászayová, L'Italia e la rivoluzione ungherese 1848—1849, Bp. 1949, str. 185. E. Harasztiová, Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen, Bp. 1951, str. 380. I. Barta, A magyar szabadságharc vezetői és a bécsi októberi forradalom, Sz 1951, č. 3—4, str. 443—485 (r. 1952 též něm.) — Z. Tóth I., A magyar-román szövetség kérdése 1848-ban. — D. Nemes, A munkásság az 1848—1849-es forradalomban, sb. Forradalom és szabadságharc (dále FSz), Bp. 1954, vyšlo také slovensky v Kapitoly... — B. Sarlos, A pesti munkásság forradalmi harcra és programja. 1848-ban, Sz 1955, č. 1, str. 75—95. — Gy. Ember, Magyar parasztszozgalmak 1848-ban, FSz. — Gy. Spira, Parasztágunk és az első magyar polgári forradalom nemesi vezetése, Sz 1948, str. 101—149. — J. Barta, A kormány parasztpolitikája 1849-ben I, Sz 1955, č. 6, str. 849—881; II, Sz 1956, č. 1—2, str. 4—68. — E. Fazekasová G., Az 1849-es és 1868-as nemzetiségi törvény összehasonlítása a történelem haladó erőinek szempontjából, Sz 1948, str. 283—312. — Z. Tóth, I., The nationality problem in Hungary in 1848—1849, ECIH a j. — E. Kovács, Bem József, Bp. 1954, str. 751. — S. Fekete, A márciusi fiatalok, Bp. 1950. — J. Varga, Népfelkelő és gerillaharcok, Jelasics ellen 1848 őszén, Bp. 1953, str. 339. — K. Vigh, A prágai szláv kongresszus centenáriumára, Sz 1948, str. 235—251. — Gy. Spira, Szlovák bányászok az 1848—1849-i magyar szabadságharcban, sb. Magyar történeti kongresszus (dále MTK), Bp. 1954. — E. Arató, A cseh és magyar nép összefogásának hagyományai 1849-ben, Sz 1952, str. 731—777.

²¹ P. Sándor, Adatok a parasztság kisajátításáról és mozgalmairól az abszolutizmus korszakában, Sz 1950, str. 333—354. — Gy. Mérei, Adalékok a magyar mezőgazdasági kapitalista fejlődésének történetéhez, Sz 1950, str. 235—299 a j. — V. Sándor, A magyarországi ipari kapitalizmus kezdeti kibontakozásának néhány kérdése (1849—1867), Sz 1953, str. 384—426. — L. Lukács, Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849—1867, Bp. 1955, str. 468. — Tanulmányok a kapitalizmus történetéhez Magyarországon 1867—1918, Bp. 1956. — M. Aranyosiová, Frankel Leó, Bp. 1952, str. 358. — D. Nemes, Az Általános Munkásegylet története 1868—1873, Bp. 1952. — P. Simon, A századforduló földmunkás és szegényparaszt mozgalmi 1891—1907, Bp. 1953, str. 275. — A. Babics, A pécsvidéki közbányászati története, Bp. 1952, str. 256. — T. Erényi, A párizsi kommun hatása a magyar munkásmozgalmra, Bp. 1951, str. 53. — F. Mucsi, Az első orosz forradalom és a magyar munkásmozgalom, Bp. 1956, str. 199. — K. Méreyová, A mezőgazdasági munkásság mozgalmi a Dunántúlon 1905—1907-ben, Bp. 1956, str. 198 a j. — I. Berend-Gy. Ránk, Magyarország gyáripára az imperializmus első világháború előtti időszakában, Bp. 1955, str. 396. — P. Sándor, A XIX. századvégi agrárválság Magyarországon, MTATTOK 1955, str. 31—81. — Z. Tóth I., A nemzetiségi kérdés a dualizmus korában (1867—1900), Sz 1956, č. 3, str. 368—394. — (K ohlasu první ruské revoluce v Uhrách srov. M. Gosiorovský, K ohlasu prvej ruskej revolúcie na Slovensku, Sovětská historie 1955, č. 6, str. 730—747, J. Macúrek, První ruská revoluce a její ohlas na území polském, v Uhrách a Rumunsku, tamtéž str. 748—756 a E. Kisslingová, Agrární otázka v Uhorsku v rokoch 1905—1907, tamtéž str. 814—819.) — P. Pach-Zsigmond, A dualizmus rendszerének első éve Magyarországon, Sz 1955, č. 1, str. 34—75. — P. Hanák, A dualizmus válságának elmélyülése a XX. század első éveiben, Sz 1955, č. 3, str. 359—415. — V. Sándor, Nagyipari fejlődés Magyarországon 1867—1900, Bp. 1954, str. 771. — E. Arató, Csehszlovák-magyar munkásmozgalmi kapcsolatok (1867—1890), MTK, str. 262—296. — T. Erényi, A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nemzetiségi politikája (1890—1917), tamtéž str. 308—318. Aratova práce vyšla také česky v ČsČH 1954, č. 1 a 2, str. 28—47, 245—259. Pozornosti si zaslouží i jeho studie K hospodárskym dejinám Slovenska od r. 1849 do r. 1900, HČ 1953, č. 2 a 3, str. 229—279, 431—491.

²² T. Hajdú, A tanácsok szerepe a magyar októberi polgári demokratikus forradalomban, Sz 1954, str. 245—265 (také slovensky HČ 1955, č. 4). — J. Balázs, Magyar katonák az 1918-as csehországi polgári demokratikus forradalomban, HK 1956, č. 1, str. 179—181. — A Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről, Bp. 1954, str. 272, Z tohoto sborníku upoutá náš zájem zvláště studie V. Oldnera o Slovenské sovětské republice, která je první prací svého druhu (vznikla r. 1941 v SSSR). Lze se jen divit, že Vietor ji vůbec neuvádí v seznamu literatury, ačkoli vyšla v maďarském znění rok před jeho knihou. — E. Andicsová, Ellenforradalom és Bethleni konsolidáció, Bp. 1949, str. 58. — L. Réti, A Bethlen-Peyer paktum, Sz 1950, str. 37—84. — A. Ballaová, Sallai Imre és Fürst Sándor élete és mártír-

halála, Bp. 1952, str. 203. — *J. Buzás*, A szovjet-magyar kereskedelmi kapcsolatok történetéhez, Sz 1955, č. 4–5, str. 588–634. — *M. Incze*, A néptömegek helyzete Magyarországon az 1929–1933. évi gazdasági válság idején, Sz 1953, str. 233–311; *týž*, A pénz-és hitelválság és a magyarországi fináncotke az 1929–1933. évi világgazdasági válság idején, MTATTOK. 1954. — *Az 1929–1933. évi gazdasági válság hatása Magyarországon*, Bp. 1955, str. 526. — *D. Nemes*, Magyarország felszabadulása, Bp. 1955, str. 256. — *M. Somlyaióvá*, 1945-ös földosztásról, Történelemtanítás 1965, č. 1. — *E. Gálóvá*, Köztársaság megteremtése Magyarországon (1946), Sz 1956, č. 1–2, str. 170–204. — *D. Csepányi*, Népgazdaságunk hároméves tervének első éve, Sz 1954, str. 98–147 a j. — *B. Balázs*, A személyes visszaemlékezések felhasználása népi demokraciánk történetének feldolgozásában, Sz 1955, č. 6, str. 882–897. — *D. Nemes*, A néptömegek történelmi szerepe és a személyi kultusz kérdése, Sz 1956, č. 3, str. 441–452 a j. — Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből, Bp. 1955, str. 685.

²³ Magyar Történelem Kongresszus, Bp. 1954. — Études des délégués hongrois au Xe Congrès International des Sciences Historiques, Bp. 1955. O kongressu maďarských historiků referovali u nás *J. Macek* (ČsČH 1953, č. 3) a *L. Holotik* (HČ 1953, č. 2).

²⁴ Z čtené literatury k poválečnému vývoji maďarské historiografie srov. *L. Elekes*, A magyar történettudomány helyzete és feladatai, Sz 1953, str. 621–648 (vyšlo i slovensky HČ 1954, č. 3), A Századok szerkesztőbizottságának vitaülése, Sz 1953, str. 648–671 a Sz 1954, str. 148–188 a *E. Molnár*, A magyar történetírás tíz esztendője, Sz 1955, č. 2, str. 169–190.

²⁵ Kovácsovu knihu u nás recensovali *P. Rákoš* (Slavia 1953, č. 1), *A. Gácsová* (Historický sborník SAV 1952 a ČsČH 1953, č. 1) a *O. Machatka* (ČMM 1952, č. 1–2). — O úkolech vzájemné spolupráce československých a maďarských historiků psal *J. Macek*, A cselszlovák történettudomány mai helyzete és a magyar történetírással való együttműködés feladatai, Sz 1953, str. 672–680.

²⁶ *I. Hajnal*, L'enseignement de l'écriture aux universités médiévales, Bp. 1955, str. 188. — *Gy. Győrffy*, Magyarország történeti földrajza az Árpád-korban (dosud nevyšlo).

N. A. Sidorova: Očerki po istorii rannej gorodskoj kultury vo Francii.

Moskva 1953, str. 501.

Studie N. A. Sidorovové představuje jeden z nemnohých pokusů vysvětlit marxisticky počátky ideologie středověkého měšťanstva v západní Evropě. Zaměřuje se především na oblast kultury francouzské.

V první kapitole se autorka snaží zjednat jasno o základních tendencích společenského vývoje v 11. stol. Sleduje v nejšířších obrysech vývoj Francie od doby merovejské a dotýká se základních etap feudalismu, při čemž vychází z ustálené these, že v 9. stol. došlo k úplnému znevolnění svobodného rolnictva a že se pak v 11. a 12. stol. feudální poměry úplně konsolidovaly. Není sporu o tom, že autorka má v základních bodech pravdu. Ovšem při líčení jednotlivých etap postupuje příliš schematicky a pro starší dobu se přidrží běžné, ovšem ne zcela správné koncepcí o vývoji společenských poměrů v Gallii. Pak se zmiňuje o jednotlivých protifeudálních povstáních v 10. a 11. stol. a hledá v krisových momentech feudální společnosti tohoto období příčiny první křížácké výpravy. Dále podává přehled vzniku francouzských komun - měst, zabývá se však přespříliš jednotlivými detaily, zvláště pokud líčí vnější osudy jednotlivých komun. Závěrem kapitoly se pak snaží podat všeobecnou charakteristiku kacířských hnutí v 11. stol. Rozděluje je podle Engelse do tří typů: 1. hnutí, která si kladla za cíl obnovit někdejší poměry společnosti prvobytně pospolné, která byla zaměřena proti feudalismu s posicí minulosti (valdenští); 2. kacířská hnutí ve městech; 3. hnutí, která vedla přímo k povstání rolnictva, která však pro naši dobu nepřicházejí v úvahu.

Do popředí autorčinyh analys se dostává městské kacířské hnutí (na př. v Orleánu, Champagni a Provinci, kde byla situace pro hnutí nejpříznivější, protože městská kultura Provence byla nejvyspělejší). Líčí podrobně jevy politické roztržitosti Francie, ukazuje na progresivní úlohu královské moci — tedy vcelku věci, které nejsou z dějin Francie neznámý, a ani pokud jde o pojetí, nepředstavuje kapitola nic víc než pouhou kompilaci. Jediné částečné novum přináší charakteristika programu theokratické strany ve Francii, v jejímž čele stanul cisterciák Bernard de Clairvaux. Autorka charakterisuje program celé strany těmito body: 1. boj s lidovým kacířstvím, 2. boj s komunálními hnutími měst, 3. zápas s byzantskou církví (zahrnuje v sobě i snahu podrobit hegemonii římské církve nejen církev východní, nýbrž i všechny patriarcháty na Středním Východě), 4. vyhubení pohanů, především Slovanů žijících na východ od Labe, 5. zesílení theokratické vlády nad